

духовенства. З другої половини 90-х років земства фактично взяли на себе утримання шкіл, організували позашкільну освіту населення, опікувалися видавничою справою, таким чином просвітлюючи народні маси.

Список використаних джерел:

1. Абрамов В. Ф. Земство, народное образование и просвещение / Виталий Ф. Абрамов // Вопросы истории – 1998. – № 8.
2. Бакуменко Е. А. Земская интеллигенция и процессы формирования гражданского общества в Российской империи в конце XIX – начале XX вв. / Елена Александровна Бакуменко // Электронный журнал – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Istoria/29497.doc.htm
3. Лейкина-Свирская В. Р. Интеллигенция в России во второй половине XIX века / Вера Романовна Лейкина-Свирская. – М. 1971.
4. Меметов В. С., Расторгуев В. Н. Интеллигенция // Большая российская энциклопедия. – М. 2008. – Т. 11.
5. Милуков П. Н. Интеллигенция и историческая традиция // Вопросы философии, № 1, 1991.
6. Ушаков А. В. Особенности материального положения и труда интеллигенции России в конце XIX – начале XX веков / Александр В. Ушаков // Вестники Московского городского педагогического университета. – 2010. – № 5.
7. Чернышёва Е. В. Проблемы формирования земской интеллигенции в новейшей российской историографии / Евгения В. Чернышёва // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 23.

Чорна М.І.

аспірант,

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

РОЛЬ ІВАННИ БЛАЖКЕВИЧ У РОЗВИТКУ ШКІЛЬНИЦТВА СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Розвиток вітчизняної історичної науки диктує значний інтерес дослідників до проблем розвитку українського шкільництва. У цьому контексті значної актуальності набуває дослідження ролі головних промоторів культурно-освітнього поступу українського народу. Серед видатних культурно-просвітницьких діячів Східної Галичини не можна оминати увагою письменниці, педагога, громадського діяча Івонни Блажкевич.

Об'єктом дослідження є навчально-виховні процеси, які відбувалися у школах Східної Галичини досліджуваного періоду та їх вплив на розвиток освіти в регіоні.

Предмет дослідження – педагогічна діяльність І. Блажкевич у Східній Галичині.

Мета дослідження – дослідити педагогічну діяльність Іванни Блажкевич, з'ясувати її роль у розвитку шкільництва окресленої території.

Незважаючи на значний науковий інтерес до означеного питання, досліджувана тематика ще не стала об'єктом комплексного вивчення науковцями, тому заслуговує на ґрунтовне наукове пізнання й об'єктивне вивчення.

Джерельну базу дослідження складають публіцистичні праці І. Блажкевич [1; 2; 3; 4; 5; 8] та її правнучки І. Рутило [12].

Важливим архівним джерелом, що інформує про погляди на освітні процеси в Східній Галичині та педагогічну діяльність Блажкевич І. є її автобіографія, що зберігається в Державному архіві Тернопільської області [10].

До педагогів, які у своїх наукових розробках розглядали аспекти, пов'язані із системою морального виховання учнів у школах Східної Галичини, що є дотичним до дослідження, слід віднести Б. Ступарика, який досліджував розвиток системи національного шкільництва Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст. [13].

Народилася Іванна Балажкевич 9.10.1886 р. у с. Денисів на Тернопільщині в родині культурно-громадського діяча, учителя Омеляна Бородієвича. Відтак таке соціальне походження значною мірою позначилося на формуванні світоглядних орієнтацій Іванни та визначило сферу її зацікавлень. Уже в ранньому дитячому віці майбутня письменниця познайомилася з творами І. Франка, І. Нечуя-Левицького, О. Кобилянської та ін., виявляла неабиякий інтерес до багатьох галузей наук [10, арк. 1]. Початкову освіту (1893-1896 рр.) І. Блажкевич здобула у с. Денисові, яка стала основним підґрунтям подальшого навчання у Тернопільській відділовій школі ім. королеви Ядвіги (1896-1900 рр.) [5]. Незважаючи на високий інтелектуальний потенціал, творчі здібності, невгамовне бажання вчитися, Іванна не змогла продовжити навчання через брак коштів: «...треба було жертвувати собою ради вищої освіти братів» [10, 2-3]. Тому, вона самостійно отримує знання через систематичне та наполегливе читання авторитетних джерел, аналіз різних матеріалів тощо, що сприяє розширенню діапазону її наукових зацікавлень та розвиває її літературний хист. Зауважимо, що шлях самоосвіти став для Іванни й важливим засобом загартування характеру, перевірки можливостей її особи.

Власна думка щодо становища шкільної освіти та виховання української молоді на території Східної Галичини формувалася у І. Блажкевич упродовж тривалого періоду, оскільки вона поєднувала педагогічну діяльність з громадсько-політичною. У 1904 р. у с. Денисів організувала жіночий відділ «Кружок українських дівчат», який активно діяв під її безпосереднім керівництвом упродовж 1905-1911 рр. [10, арк. 9]. Вагомими досягненнями гуртка стала організація курсів куховарства, систематичне проведення лекцій гігієни для усіх верст населення з метою ліквідації неписьменності на селі [9, с. 246].

Попри плідну, змістовну працю Іванни у с. Денисів молоде подружжя Блажкевич змушене через сімейні труднощі, воєнні лихоліття Першої світової війни, змінювати місце проживання, що визначало сферу її діяльності. Відтак упродовж 1912–1914 рр. І. Блажкевич вчителює у місцевій школі с. Суботів на

Івано-Франківщині. Пізніше, у 1918 – 1920 рр. працює директором школи у Залукві, неподалік Галича, де організувала, відповідно до потреб часу, дитячий притулок для сиріт [10, арк. 9].

Відзначимо, що незважаючи на усі труднощі як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, Іванна зуміла зберегти бажання здобути кваліфіковану педагогічну освіту. Відтак керуючись професійним прикладом чоловіка, у 1920 р. вона здала екстерном екзамен у Львівську учительську семінарію, зважаючи на її особисті педагогічні здібності усі результати були відмінні [10, арк. 9].

Після нетривалої праці (1.09.1920 р. – 30.08.1922 р.) у «Рідній школі» ім. М. Шашкевича в м. Станіславі (тепер Івано-Франківськ), що була відкрита у контексті закону про обов'язкову безкоштовну освіту від 7.02.1919 р., І. Блажкевич повертається у родинне с. Денисів. Зазначимо, що закон був прийнятий у складних умовах українсько-польської війни і тому мало чим відрізнявся від закону 1869 р., прийнятого австро-угорською владою [13, с. 120]. Продовжити педагогічну діяльність у місцевій державній школі Іванна не має можливості, відповідне рішення викликане через «тавро нелояльної» [10, арк. 9]. Однак Іванну це не зупинило і вона розпочала активну діяльність в руслі розвитку освітньо-просвітницького руху: підготувала шкільний плебісцит, наполегливо боролася за право викладання української мови у школі. Як заступник голови товариства «Рідна школа» часто брала участь у різноманітних віче, де особливо гостро актуалізувала право на українську мову, порушувала проблеми шкільництва та пропонувала альтернативні шляхи їх вирішень. Зокрема низку позитивних відгуків викликав її виступ у с. Купчинці Тернопільського повіту на тему: «Кожна хата хай стане рідною школою, в якій учителькою – свідомою мамою» [12, с. 23].

Влітку 1929 р. після численних клопотань до владних структур домоглася дозволу на організацію дитячих закладів. Результатом стала організація першого дитячого садку (15.07 – 8. 09.1929 р.), загальна кількість дітей становила 48 осіб. Важливе значення Іванна надавала відбору вихователів, за її словами поширеним явищем було те, що «уникаючи праці на ланках буряків, ішли виховательками, при цьому не маючи до того ні відповідної кваліфікації, педагогічних здібностей, ні бажання, ні любові до дітей...» [12, с. 8]. Упродовж 1937-1950 рр. І. Блажкевич наполегливо працювала над організацією дошкільних закладів у Тернопільському повіті, це питання стало одним із головних в її діяльності, а відтак розглядала проблему в усій її складності та багатогранності [1, с. 9].

Гостру критику зі сторони Іванни викликала освітня реформа від 2 січня 1932 р., вона зазначала: «у вищі школи українській молоді вступ був дуже утруднений. Вистачало 20 заяв від батьків польських дітей і вже школа ставала польською україністичною, де тільки фізкультура і малювання викладалися українською мовою» [6]. Ця проблема особливо торкнулася Іванни й свої переживання письменниця висловила у вірші «У чужій школі», де устами дитини писала, що «рідну мову забуваю, бо мене не вчать...», «слова доброго не

чую від чужих людей» і мрію повернутись до рідної школи і «зажити немов у раю» [11, арк. 126].

Упродовж усього періоду національної історії українська періодика була важливим чинником релігійно-морального виховання, відтак і національно-культурного піднесення українства. Іванна це усвідомлювала, і як позаштатний кореспондент «Вчительської газети», журналу «Жіночий Голос», які користувалися великою популярністю у Східній Галичині, систематично на шпальтах цих часописів повідомляла про теоретичні заходи щодо піднесення рівня освіти у Східній Галичині, наближення навчальних закладів до реальних потреб життя й суспільства.

Ідея навчання і національного виховання була головною й визначальною у педагогічній концепції І. Блажкевич. В основу її практичної діяльності лягли наукові засади Й.Г. Песталоцці, Ф. Фебеля, теорії С. Русової, М. Монтесорі та ін. тощо. За словами ж самої Іванни, шлях до «ясних брам» лежить через освіту народу, через «розбудову національного життя, а починати треба з найменшого покоління, і процес цей безперервний» [3, с. 2].

Таким чином, І. Блажкевич, як педагог-практик глибоко усвідомлювала, що школа й виховання мають функціонувати у повній відповідності з особливостями й потребами нації, відповідати потребам часу та запитам людей. Її педагогічні погляди, ідеї співзвучні з із сьогоднішніми концептуальними положеннями національної системи освіти, громадянського виховання підростаючого покоління тощо. Саме тому, прикладімо зусиль для реалізації її позиції: «Доложимо, отже, старань, щоб в спадщині прийдешнім поколінням лишити більше освіти і знання, ніж нам їх лишили діди» [7, с. 8].

Перспективним у дослідженні задекларованої проблематики є подальший науковий аналіз, зокрема публіцистичних праць І. Блажкевич, який уможливить розуміння процесів, що відбувалися як у національно-культурному, так і у суспільно-політичному житті Східної Галичини досліджуваного періоду.

Список використаних джерел:

1. Блажкевич І. Важна справа / Іванна Блажкевич // Жіночий голос. – 1937. – Ч. 6. – С. 9–10.
2. Блажкевич І. Дитячий садок – важливий резерв для збільшення сільськогосподарського виробництва / Іванна Блажкевич // Денисівський краєзнавчий музей Тернопільської області. Машинопис. – 15 квітня 1965. – 2 с.
3. Блажкевич І. Діточий садок на селі в часі літніх робіт / Іванна Блажкевич. – Львів, 1930. – 69 с.
4. Блажкевич І. Діточі садочки / Іванна Блажкевич // Жіночий Голос. – 1938. – Ч. 10. – С. 2.
5. Блажкевич І. Спогади (дитячі роки) / Іванна Блажкевич // Денисівський краєзнавчий музей Тернопільської області. Рукопис.
6. Блажкевич І. Спогади (1.10.1939 р.) / Іванна Блажкевич // Денисівський краєзнавчий музей Тернопільської області. Рукопис.
7. Блажкевич І. «Учітеся, брати мої» / Іванна Блажкевич // Жіночий голос. – 1938. – Ч. 19. – С. 8.
8. Блажкевич І. Як закладати дитячі садки / Іванна Блажкевич // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 6. – С. 9–10.

9. Бородієвич І. [Блажкевич І]. Денисів / Іванна Бородієвич [Іванна Блажкевич] // Шляхами золотого Поділля: Регіональний історико – мемуарний збірник у 3 т.: Т. II. – Філадельфія, Па, 1970. – С. 239–259.
10. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф. 3205, оп. 1, спр. 2, арк. 1–23.
11. ДАТО, ф. 3205, оп. 1, спр. 29, арк. 1–138.
12. Рутило І. Дитячий садок на селі в часі літніх робіт. – Тернопіль, 2010. – 67 с.
13. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939 рр.) / Богдан Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 143 с.

Шелудякова Н.А.
здобувач,
Інститут історії України
Національної академії наук України

РОДИННИЙ ПОБУТ В ДИТЯЧИХ СПОГАДАХ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Взаємодія з матеріальним світом є важливою складовою людського життя. І дитина, можливо, навіть в більшій мірі, ніж дорослий прив'язана до предметів, що її оточують. Її «малий світ», головним чином, складається саме з речей, через які вона здобуває базові знання про навколишній світ у всій його неоднорідності та розмаїтті. Разом з тим, предметне оточення дитини активно впливає на становлення її особистості, формування естетичних смаків і орієнтирів. Подібний досвід є об'єктивним засновком того, яким чином людина у подальшому вибудовуватиме свої відносини з предметним світом, саме з нього беруть витоки моделі майбутньої речової поведінки. Першим зовнішнім простором, який освоює дитина, є помешкання, де вона живе. Дім – це перше і основне місце, з яким ототожнює себе людина, і тому вивчення родинного побуту має особливе значення для з'ясування вихідних умов формування особистості людини, простеження явних і латентних впливів оточення на цей процес [6, с. 33].

Дитячі та юнацькі роки М. Грушевського неодноразово привертала увагу дослідників, серед яких слід назвати О. Пріцака, Л. Винара, С. Білоконя, Л. Зашкільняка, В. Ващенко, В. Тельвака та ін. Цей період традиційно висвітлюється дослідниками як період формування світовідчуття історика, закладення основ українознавчих зацікавлень майбутнього вченого [8, с. 17–18]. Зосередженість на історичному світогляді мала своїм результатом деяку недооцінку дитинства у порівнянні з гімназійним та університетським періодами. Дитячі роки розглядаються скоріше як підготовча фаза, аніж повноцінний етап складання особистості історика. Поряд з тим, питання впливу батьків й оточення, родинних традицій на процес становлення особистості історика піднімаються й у працях, присвячених родоводу М. Грушевського [4; 5]. Чи не єдиним цілісним джерелом вивчення дитячих років